

Rozdział II

Powrót do odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych – główne cele i założenia regulacji

Return to separate proceedings in commercial cases – main aims and assumptions of the regulation

Abstract: This article is aimed at explaining the changes that were introduced as a result of the amendment to the Civil Procedure Code, made by the Act of 4 July 2019 on the amendment to the Civil Procedure Code and certain other acts, in the scope of restoring separate proceedings in commercial cases. In this article it was signalled the basic aims that were behind the legislator and the crucial differences between proceedings in commercial cases and ordinary civil proceedings. Among them, it should be indicated: differences in terms of time limits, procedural institutions, which has been excluded, as well as, in particular, differences in terms of evidence proceedings, with the fundamental novum – contract of evidence. In this publication was also attempted to compare the current regulation of separate proceedings in commercial cases with the previous analogous regulation from more than seven years ago.

Keywords: business case, proceedings in commercial cases, contract of evidence, amendment to the Civil Procedure Code

Streszczenie: Niniejsze opracowanie ma na celu przybliżenie zmian, jakie zostały wprowadzone w wyniku nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, dokonanej ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, w zakresie przywrócenia odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych. W artykule zostały zasygnalizowane podstawowe cele, jakie przyświecały ustawodawcy, oraz kluczowe odrębności postępowania gospodarczego w stosunku do zwykłego postępowania cywilnego. Wśród nich należałoby wskazać na odrębności w zakresie terminów, instytucje procesowe, których zastosowanie zostało wyłączone, a także przede wszystkim odrębności w zakresie postępowania dowodowego, na czele ze swoim *novum* – umową dowodową. W publikacji została także podjęta próba zestawienia obecnej regulacji odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych z poprzednio obowiązującą analogiczną regulacją sprzed ponad siedmiu lat.

Słowa kluczowe: sprawa gospodarcza, postępowanie w sprawach gospodarczych, umowa dowodowa, nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego

1. Wstęp

Po ponad siedmiu latach przerwy do Kodeksu postępowania cywilnego¹ ponownie została wprowadzona regulacja, dotycząca odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych. Tego typu wyodrębnienie procedury o podwyższonym poziomie rygorów procesowych pojawiło się w polskim porządku prawnym po raz pierwszy 1 października 1989 r., na mocy ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych². Następnie ustawą z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw³ nastąpiło zniesienie odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych od dnia 3 maja 2012 r. Pomimo tej zmiany zachowano pojęcie „sprawy gospodarczej”, a rozpoznawanie spraw tego typu w dalszym ciągu, choć już na mocy ogólnych przepisów o postępowaniu cywilnym, powierzono wyodrębnionym organizacyjnie wydziałom, stanowiącym pozostałość po sądownictwie gospodarczym.

Ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁴ wraz z szeregiem innych zmian w procedurze cywilnej przywrócono postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych, obecnie uregulowane w przepisach art. 458¹-458¹³ k.p.c.

Powrót do odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych koresponduje z poglądem zakładającym, że sprawy związane z prowadzeniem działalności gospodarczej wymagają specyficznego podłoża proceduralnego, zapewniającego szybkość rozpoznawania sporów pomiędzy przedsiębiorcami, będącą jednym z czynników gwarantujących pewność obrotu.

Niniejsze opracowanie stanowi próbę zasygnalizowania kluczowych postanowień wprowadzonych zm. k.p.c. dotyczących odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych w zakresie, w jakim korespondują one z zasadniczym celem regulacji – postulatem szybkości postępowania. W dalszej części opracowania zostanie przedstawiony zarys nowej regulacji postępowania w sprawach gospodarczych wraz z odniesieniem do tożsamej regulacji sprzed 2012 r., w szczególności odrębności w zakresie terminów, postępowania dowodowego, wyłączenia niektórych instytucji procesowych, prekluzji dowodowej, ale także możliwość rozpoznania sprawy z pominięciem przepisów o odrębnym

---

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1460 z późn. zm.).

² Ustawa z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 723), dalej jako u.r.s.s.g.

³ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 233, poz. 1381), dalej jako k.p.c.

⁴ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469 z późn. zm.), dalej jako zm. k.p.c.

postępowaniu w sprawach gospodarczych, czy też samo rozumienie pojęcia sprawy gospodarczej.

2. Cele powrotu do odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych

Powrót do odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych zdaje się niezmiennie korespondować z dostrzeganym rozwojem gospodarczym oraz profesjonalnym charakterem obrotu pomiędzy przedsiębiorcami, mającym przemawiać za zasadnością wprowadzenia w sprawach pomiędzy nimi zwiększonych rygorów procesowych. W uzasadnieniu do zm. k.p.c. przedstawiono analizę, z której wynika, że od momentu zniesienia odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych doszło do wzrostu liczby wpływających do sądów spraw gospodarczych przy jednoczesnym wzroście liczby spraw zaległych. I tak wskazuje się, że czas trwania postępowania wzrósł w tym okresie z 6,4 miesiąca do 14,1 miesiąca przed sądami rejonowymi oraz z 9,1 miesiąca do 15,7 miesiąca przed sądami okręgowymi⁵. Choć zniesienie postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych było uznawane za słuszne, z uwagi na podnoszone argumenty o niezasadności różnicowania pozycji przedsiębiorców w postępowaniu sądowym ustawodawca próbuje wykorzystać z pewnymi modyfikacjami znane już i przez wiele lat praktykowane rozwiązanie w celu efektywniejszego zastosowania zasady szybkości rozpoznawania⁶.

3. Stopień podobieństwa między obecną a poprzednią regulacją odrębnego postępowania gospodarczego

Wydawać by się mogło, że ponowne wprowadzenie do postępowania cywilnego odrębnego postępowania gospodarczego stanowi powielenie występującej poprzednio regulacji w tym przedmiocie. Jednakże należy wskazać na istotne różnice pomiędzy tymi regulacjami. Szczególną uwagę należy zwrócić na instytucje postępowania gospodarczego, które celowo nie pojawiły się w obecnym modelu, z uwagi na niesłuszność apriorycznego wyłączenia określonych czynności, tj. niedopuszczalność zawieszenia postępowania na zgodny wniosek stron, niedopuszczalność udzielania przez sąd pouczeń stronom, czy też niedopuszczalność przeprowadzenia z urzędu dowodu z zeznań stron. Co więcej, szereg poprzednio uregulowanych odrębności postępowania gospodarczego

---

⁵ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137, s. 95, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3137> [dostęp: 22.11.2019].

⁶ T. Wiśniewski, [w:] T. Wiśniewski (red.), *System Prawa Handlowego, t. 7, Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców*, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 11.

okazał się zbędny na skutek zmian w prawie, np. dodatkowe zasady wprowadzenia jednoosobowego składu orzekającego, na skutek przyjęcia takiego składu za zasadę czy brak konieczności regulowania obowiązku wniesienia odpowiedzi na pozew, z uwagi na wprowadzenie go w przepisach ogólnych. Niektóre postanowienia nie pojawiły się w obecnym kształcie postępowania gospodarczego z powodu powielania regulacji, znajdujących się w przepisach ogólnych, czy też innych aktach prawnych, a wśród nich np. definicja przedsiębiorcy czy szczególna regulacja właściwości rzeczowej⁷. Przed wszystkim jednakże na gruncie obecnie uregulowanego postępowania gospodarczego pojawiło się kilka znaczących nowości, tj. umowa dowodowa, obowiązek podawania przez strony adresu poczty elektronicznej w pierwszym piśmie procesowym, czy też ograniczenie terminu na przekazanie sprawy sądowi właściwemu do jej rozpoznania, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania.

4. Zakres zastosowania i możliwość rozpoznania sprawy w zwykłym procesie

Jak zostało już wspomniane we wstępie niniejszego opracowania, po zniesieniu w 2012 r. odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych w art. 2 ust. 1 u.r.s.s.g. zachowano definicję „sprawy gospodarczej”. Na etapie projektowania zm. k.p.c. normę tę planowano przenieść do ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych⁸. Ostatecznie jednak definicja sprawy gospodarczej trafiła do art. 458² § 1 k.p.c. Przepis ten można niejako podzielić na dwie części: ogólną definicję sprawy gospodarczej z pkt 1, a także szczegółowy zakres spraw poddanych rozpoznaniu w trybie postępowania odrębnego, wymienionych w pkt 3-12. Podział ten odzwierciedla rozróżnienie na sprawy gospodarcze *sensu stricto* i *sensu largo*⁹.

Zgodnie z definicją zawartą w art. 458² § 1 pkt 1 k.p.c. sprawą gospodarczą jest sprawa ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej. W obrębie przedstawionej definicji można dostrzec trzy przesłanki, których dopiero łączne spełnienie powoduje klasyfikowanie sprawy do rozpoznania w postępowaniu odrębnym. Po pierwsze sprawa ta powinna dotyczyć stosunków cywilnych, co koresponduje z pojęciem sprawy cywilnej, zawartym w art. 1 k.p.c. Mamy tu do czynienia ze sprawą cywilną w ujęciu materialnym, a więc sprawą, w której

---

⁷ Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 95-96.

⁸ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 52 z późn. zm.).

⁹ D. Rutkowski, [w:] O.M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz do niektórych przepisów*, Warszawa 2019, art. 458², Nb 1.

ochrona prawna dotyczy praw, obowiązków albo stanu równoprawnych podmiotów¹⁰. Po drugie sprawa gospodarcza dotyczy stosunków między przedsiębiorcami. Z uwagi na brak definicji przedsiębiorcy w tym przepisie należy przyjmować, iż znaczenie tego pojęcia jest tożsamy z tym uregulowanym na gruncie ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny¹¹. Przedsiębiorcą jest więc osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, nieposiadająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną, prowadząca działalność gospodarczą lub zawodową we własnym imieniu. Podobnie w przypadku trzeciej przesłanki, a mianowicie konieczności pozostawiania sprawy w zakresie prowadzonej przez przedsiębiorców działalności, należy odwołać się do zewnętrznej regulacji pojęcia działalności gospodarczej. Tym razem odwołanie dotyczy art. 3 ustawy z 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców¹², w którym to wskazano, że działalność gospodarcza to zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły. Należy zaznaczyć, iż na gruncie orzecznictwa za czasów obowiązywania poprzedniej regulacji postępowania gospodarczego pojawił się pogląd, zgodnie z którym za sprawę wynikającą z prowadzonej działalności gospodarczej można uznać nie tylko sprawę, w której dochodzone roszczenia oparte są na podstawie kontraktowej, ale także sprawę o naprawienie szkody, wyrządzonej czynem niedozwolonym, popełnionym przez przedsiębiorcę w związku z wykonywaniem działalności gospodarczej¹³.

Dopełnieniem przedstawionej powyżej definicji sprawy gospodarczej jest pkt 2 wspomnianego artykułu, zgodnie z którym zaprzestanie prowadzenia działalności przez którąkolwiek ze stron nie ma wpływu na podleganie przez nią przepisom o odrębnym postępowaniu gospodarczym. Sąd Najwyższy za czasów obowiązywania poprzedniej regulacji, dotyczącej postępowania gospodarczego, podjął uchwałę, w której wskazał kluczową relację między momentem wniesienia pozwu a momentem zaprzestania prowadzenia działalności przez przedsiębiorcę. Jeżeli bowiem strona przestała być przedsiębiorcą przed wniesieniem pozwu, sprawa ze stosunku cywilnego między stronami nie jest sprawą gospodarczą, w przeciwieństwie do sytuacji gdy do zaprzestania przedmiotowej działalności doszło już po wniesieniu pozwu¹⁴.

W porównaniu do spraw gospodarczych w znaczeniu *sensu stricto* sprawy wymienione w art. 458² § 1 pkt 3-12 k.p.c. charakteryzuje brak konieczności spełnienia warunku posiadania statusu przedsiębiorcy przez obie strony procesu. Jak słusznie uważa Jacek Gudowski, obecna konstrukcja definicji sprawy gospodarczej pozostawia

¹⁰ *Ibidem*, Nb 3.

¹¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1145), dalej jako: k.c.

¹² Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1292).

¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2007 r., I CSK 435/06, LEX nr 223447.

¹⁴ Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 16 grudnia 2008 r., III CZP 102/08, LEX nr 469107.

wątpliwości co do poprawności jej sformułowania, z uwagi na to, iż poszczególne kategorie spraw wymienione w dalszej części przepisu nie mają ostrych granic i niejednokrotnie pokrywają się zakresowo z definicją sprawy gospodarczej *sensu stricto*¹⁵. W przypadku spraw *sensu largo* nie jest konieczne, aby obie strony były przedsiębiorcami. Należy wskazać, iż również w tej grupie spraw można wyodrębnić trzy kategorie: (i) sprawy, które zostały recypowane z poprzednio obowiązującej regulacji, dotyczącej odrębnego postępowania gospodarczego, (ii) sprawy nowo dodane zm. k.p.c., jako podlegające rozpoznaniu w odrębnym postępowaniu gospodarczym, a także (iii) sprawy, które na początkowym etapie projektowanych zmian miały zostać wyłączone z katalogu spraw gospodarczych i poddane pod rozpoznanie w zwykłym postępowaniu cywilnym.

Do pierwszej kategorii wyżej wymienionych spraw należy zaliczyć: sprawy ze stosunku spółki; sprawy przeciwko przedsiębiorcom o zaniechanie naruszania środowiska i przywrócenie do stanu poprzedniego lub o naprawienie szkody z tym związanej oraz o zakazanie albo ograniczenie działalności zagrażającej środowisku; sprawy między organami przedsiębiorstwa państwowego; sprawy między przedsiębiorstwem państwowym lub jego organami, a jego organem założycielskim lub organem sprawującym nadzór; oraz sprawy z zakresu prawa upadłościowego i restrukturyzacyjnego.

Do kategorii spraw, które zostały po raz pierwszy włączone do zakresu pojęcia spraw gospodarczych, należą następujące sprawy: z umów o roboty budowlane oraz ze związanych z procesem budowlanym umów, służących wykonaniu robót budowlanych; z umów leasingu, a także sprawy przeciwko osobom odpowiadającym za dług przedsiębiorcy. Rozszerzenie katalogu spraw gospodarczych o sprawy z umów o roboty budowlane zostało umotywowane profesjonalizmem występującym po stronie wykonawcy niezależnie od statusu drugiej strony umowy, a także faktem, iż dla wykonania tej umowy często zawierany jest szereg innych umów, które łącznie przyczyniają się do jej wykonania, tworząc skomplikowany układ stosunków gospodarczych. Tak jak w przypadku umów o roboty budowlane, tak również w przypadku umowy leasingu wskazano, że zasadne jest poddanie rozpoznania tych spraw sądom gospodarczym niezależnie od tego, czy obie, czy tylko jedna strona jest przedsiębiorcą¹⁶. Natomiast sprawy przeciwko osobom odpowiadającym za dług przedsiębiorstwa, także posiłkowo lub solidarnie oraz niezależnie od podstawy powstania długu (możliwe z mocy prawa lub czynności prawnej), ustawodawca postanowił włączyć do kategorii spraw gospodarczych z uwagi na powiązanie długu bezpośrednio z działalnością gospodarczą przedsiębiorcy, pomimo iż sam podmiot odpowiedzialny za dług przedsiębiorcą nie jest. Tym samym podmiot ten będzie mógł wystąpić z wnioskiem

¹⁵ J. Gudowski, [w:] T. Zembrzuski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, Warszawa 2020, art. 458², Nb 2.

¹⁶ Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 100.

o rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu gospodarczym, o czym będzie mowa w dalszej części niniejszego opracowania¹⁷.

Jak wynika z uzasadnienia do projektu zm. k.p.c., pierwotnie zakładano, że z uwagi na brak bezpośredniego związku z obrotem gospodarczym oraz przypuszczalne sprawniejsze rozpoznanie tego typu spraw w sądzie cywilnym, z zakresu spraw gospodarczych należałoby wyłączyć: sprawy o nadanie klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu, którym jest orzeczenie sądu gospodarczego prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu albo ugoda zawarta przed tym sądem oraz sprawy o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego, opartego na prawomocnym lub podlegającym natychmiastowemu wykonaniu orzeczeniu sądu gospodarczego albo ugodzie zawartej przed tym sądem¹⁸. W porównaniu do poprzedniej regulacji postępowania w sprawach gospodarczych zrezygnowano natomiast z pozostawienia otwartego katalogu spraw, pomijając w ostatecznym kształcie zm. k.p.c., projektowany na początkowym etapie punkt odwołujący się do innych spraw, uregulowanych odrębnymi przepisami.

W przepisie art. 458³ § 2 k.p.c. zawarta została również negatywna definicja sprawy gospodarczej, zgodnie z którą sprawami gospodarczymi nie są sprawy: o podział majątku wspólnego spółki cywilnej po jej ustaniu, a także sprawy o wierzytelność nabytą od osoby niebędącej przedsiębiorcą. W drugim przypadku wyjątkiem jest sytuacja, w której wierzytelności powstają ze stosunku prawnego, związanego z działalnością gospodarczą, prowadzoną przez wszystkie strony. Zasadności dokonania wyłączenia spraw o podział majątku wspólnego spółki cywilnej ustawodawca dopatruje się w scharakteryzowaniu tego rodzaju spraw jako typowych spraw działowych, podlegających rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym przez sąd cywilny¹⁹.

Z uwagi na to, że uwzględniając powyższe wyliczenia, stronami w sprawie gospodarczej nie zawsze będą wyłącznie przedsiębiorcy, przewidziano możliwość żądania rozpoznania sprawy w zwykłym procesie. Uprawnienie takie zgodnie z art. 458⁶ k.p.c. przysługuje stronie niebędącej przedsiębiorcą albo przedsiębiorcy będącemu osobą fizyczną i umożliwia omięcie rygorów procesowych nałożonych na profesjonalistów. W celu skorzystania z tego uprawnienia strona charakteryzująca się wskazanymi powyżej przymiotami powinna złożyć wniosek o rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów, dotyczących postępowania gospodarczego, w terminie tygodnia od doręczenia jej pisemnych pouczeń, jeżeli występuje bez profesjonalnego pełnomocnika, a w pozostałych przypadkach powinna zawrzeć taki wniosek w pozwie (powód) lub pierwszym piśmie

---

¹⁷ A. Arkuszewska, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019, art. 458², Nb 6.

¹⁸ Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 99.

¹⁹ *Ibidem*, s. 100.

procesowym (pozwany). Na skutek złożenia wniosku wskazanego powyżej wprawdzie i tak dojdzie do rozpoznania sprawy przez sąd gospodarczy, bez przekazywania jej sądowi cywilnemu, jednakże rozpoznanie nastąpi z wyłączeniem stosowania przepisów o postępowaniu gospodarczym.

5. Odrębności w stosunku do postępowania zwykłego

Do największych odrębności w stosunku do zwykłego postępowania cywilnego należy wyłączenie stosowania niektórych instytucji procesowych, skrócenie terminów czy ograniczenia w postępowaniu dowodowym. Charakter nałożonych na strony rygorów, które szczególnie dotkliwe mogą okazać się dla małych przedsiębiorców, wymaga baczniejszego zwrócenia uwagi na pozycję stron w procesie. W celu wyrównania pozycji stron na sąd został nałożony obowiązek udzielenia stronie niezastępowanej przez profesjonalnego pełnomocnika pouczeń co do treści niektórych przepisów, m.in. o obowiązku powołania w pierwszym piśmie procesowym wszystkich twierdzeń i dowodów, o możliwości złożenia wniosku o rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu gospodarczym, o ograniczonej możliwości dopuszczania dowodu z zeznań świadka. Skutkiem nieprawidłowego pouczenia lub jego braku jest uznanie, że strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw, a w konsekwencji nieważność postępowania, stosownie do art. 379 pkt 5 k.p.c.²⁰

5.1. Odrębności związane z terminami oraz z wyłączeniem stosowania niektórych instytucji procesowych

Rozpoczynając od rygorów o charakterze formalnym, należy wskazać, że zgodnie z art. 458³ k.p.c. strona powodowa oprócz elementów obligatoryjnych pozwu, uregulowanych w art. 187 k.p.c., powinna zawrzeć w nim również wskazanie adresu poczty elektronicznej albo stosowne oświadczenie, że takiego adresu nie posiada. Analogicznie powinien uczynić to pozwany w pierwszym piśmie procesowym. Tym samym pojawia się kolejny wymóg formalny pism procesowych, którego niespełnienie uniemożliwia nadanie pismu dalszego biegu. Sama koncepcja obligatoryjnego podania adresu poczty elektronicznej wiąże się z chęcią usprawnienia komunikacji pomiędzy sądem a stronami postępowania. Rozwiązanie to budzi jednak kontrowersje z uwagi na równoczesne postulowanie rozwoju systemu teleinformatycznego sądów, a także z uwagi na obawy

---

²⁰ R. Kulski, *Odrębności postępowania w sprawach gospodarczych*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 21, s. 1169.

o poziom bezpieczeństwa szczególnie wrażliwych danych, jakimi są dane przekazywane w toku postępowania sądowego²¹.

W przepisach o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych wprowadzono prekluzję dowodową. Wszystkie twierdzenia i dowody strony są obowiązane powołać w swoich pierwszych pismach procesowych, a więc w pozwie i odpowiedzi na pozew. Niespełnienie tego obowiązku spowoduje brak możliwości późniejszego powoływania się na nie przez strony i pominięcie ich przez sąd, chyba że strony będą w stanie uprawdopodobnić, że nie miały wcześniej możliwości powołania przedmiotowych twierdzeń i dowodów albo że konieczność ich powołania pojawiła się na późniejszym etapie postępowania. Jednak i w takim przypadku strony mają określony, 2-tygodniowy okres na uzupełnienie twierdzeń i dowodów. W przypadku strony niezastępowanej przez profesjonalnego pełnomocnika wezwanie do przedstawienia wszystkich twierdzeń i dowodów następuje w piśmie, w którym przewodniczący poucza stronę o treści przepisów postępowania gospodarczego. Stronie wyznacza się w tym celu stosowny termin, nie krótszy niż tygodniowy. Przewidziano również możliwość wyznaczenia przez przewodniczącego dodatkowego terminu do powołania przez stronę twierdzeń i dowodów w wyjątkowych wypadkach. Postanowienie to ma charakter uniwersalny, ponieważ znajduje zastosowanie niezależnie od tego, czy strona jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, czy też działa samodzielnie²².

W postępowaniu w sprawach gospodarczych nie jest dopuszczalna zmiana przedmiotowa powództwa, oprócz sytuacji gdy powód na skutek zmiany okoliczności żąda zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego równowartości lub innego przedmiotu, lub gdy dochodzi do rozszerzenia powództwa o świadczenia powtarzające się za kolejne okresy. Niedopuszczalne jest natomiast powództwo wzajemne. Należy wskazać, że na etapie opiniowania projektu zm. k.p.c. pojawiły się uwagi w zakresie wprowadzenia tak daleko idących ograniczeń, podnoszące, że rozwiązanie to nie będzie prowadziło do przyspieszenia rozpoznania sprawy, ale wręcz przeciwnie, do równoczesnego inicjowania nowych postępowań, z uwagi na brak możliwości rozpoznawania powiązanych roszczeń w jednym procesie, i tym samym do obciążania sądu gospodarczego²³.

²¹ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, wyd. 10, Warszawa 2019, art. 458³, Nb 1.

²² R. Kulski, [w:] A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz do art. 425–729*, Warszawa 2020, art. 458⁵, Nb 3.

²³ Zob. Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 18 stycznia 2019 r. do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?documentId=779D442720DC9D95C125838B0034E398> [dostęp: 29.11.2019] oraz opinia Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców z dnia 28 marca 2019 r. do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?documentId=E817EF6C4B53E292C12583D000328AF9> [dostęp: 29.11.2019].

Ponadto w postępowaniach w sprawach gospodarczych wyłączono stosowanie postanowienia umożliwiającego przekazanie sprawy sądowi okręgowemu przez sąd rejonowy w sytuacji, gdy pozwany wytoczył przeciwko powodowi przed sądem okręgowym powództwo, wpływające na roszczenie powoda, mające z nim związek lub nadające się do potrącenia. Nie znajduje również zastosowania przepis dotyczący zawieszenia postępowania z powodu bierności stron – art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c., a także przepisy regulujące podmiotową zmianę powództwa, z wyjątkiem interwencji głównej, ubocznej i przypoźwania.

Postulat szybkości postępowania pojawił się także bezpośrednio w uregulowaniu instrukcyjnego terminu na rozpoznanie sprawy przez sąd. Rozstrzygnięcie zgodnie z nową regulacją powinno zapaść nie później niż sześć miesięcy od złożenia odpowiedzi na pozew, z odpowiednim uwzględnieniem czasu potrzebnego na ewentualne uzupełnienie braków tego pisma procesowego. W przypadku poprzednio obowiązującej regulacji odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych termin ten był jeszcze krótszy i wynosił trzy miesiące od daty złożenia pozwu, a jednocześnie w pierwszej kolejności postulowano rozpoznawanie spraw o zawarcie, zmianę i rozwiązanie umowy oraz o ustalenie jej treści²⁴. Należy jednak zwrócić uwagę, że brak bezwzględnego uregulowania konieczności rozpoznania sprawy we wskazanym terminie nie stanowi wystarczającej gwarancji realizacji zasady szybkości postępowania. Ustawodawca daje w ten sposób wyraz silnemu przypuszczeniu, że przyjęty priorytet szybkości postępowania umożliwi uwzględnienie aktualnego obciążenia sędziów czy liczba spraw oczekujących na rozpoznanie i przełoży się na doprowadzenie w określonych okolicznościach do jak najszybszego uzyskania rozstrzygnięcia²⁵.

W porównaniu do poprzedniej regulacji odrębnego postępowania gospodarczego został wprowadzony termin, ograniczający przekazanie sprawy gospodarczej do miesiąca od dnia wdania się w spór co do istoty sprawy przez pozwanego. W tym czasie sąd gospodarczy, stwierdzając, że sprawa nie jest sprawą gospodarczą, może przekazać ją sądowi właściwemu. Analogicznie wygląda to także w przypadku możliwości przekazania sprawy gospodarczej przez sąd cywilny. Niedotrzymanie terminu na przekazanie sprawy przez którykolwiek z sądów spowoduje konieczność rozpatrzenia przez niego sprawy, która do niego wpłynęła, z pominięciem przepisów o postępowaniu gospodarczym w obydwu przypadkach²⁶.

²⁴ M. Manowska, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2008, s. 140.

²⁵ Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 103.

²⁶ *Ibidem*.

5.2. Odrębności w postępowaniu dowodowym

Swoistym *novum* jest wprowadzenie możliwości zawierania przez strony umowy dowodowej. Należy wskazać, iż pomimo braku regulacji, dotyczącej umów dowodowych w dotychczasowym stanie prawnym, zagadnienie dopuszczalności stosowania tego typu porozumień procesowych pozostawało przedmiotem zainteresowania doktryny. Zgodnie z przeważającym poglądem dotychczas opowiadano się za brakiem możliwości stosowania w polskim postępowaniu cywilnym umów dowodowych²⁷.

Wprowadzenie umowy dowodowej, zgodnie z wyjaśnieniem zawartym w uzasadnieniu do projektu zm. k.p.c., ma związek ze wzrostem poziomu profesjonalizmu w obrocie gospodarczym, który tym samym pozwala na poszerzenie zakresu autonomii stron w procesie. Ustawodawca przewiduje, iż dzięki przyznaniu stronom prawa do ograniczenia zakresu postępowania dowodowego poprzez możliwość wyłączenia przez nie określonych rodzajów dowodów, rozwojowi ulegnie zasada, że to strony są gospodarzami procesu. Tym samym według ustawodawcy ma się to przyczynić do sprawniejszego rozwiązywania sporów²⁸.

Ustawodawca uznał, że z uwagi na to, iż umowa dowodowa jest nową instytucją w polskim prawie, póki co jej zakres powinien być ograniczony do możliwości wyłączenia dowodów określonego rodzaju. Z kolei ewentualne przyszłe kierunki zmian czy rozszerzenia regulacji w tym zakresie powinny pojawić się na bazie praktyki jej stosowania.

Warto wspomnieć, iż w doktrynie przyjmuje się, że umowy dowodowe mogłyby przybrać różną formę, w tym m.in. umów zawężających lub rozszerzających możliwość dowodzenia, umów co do przedmiotu dowodu, umów co do rozkładu ciężaru dowodu, czy też umów regulujących sposób przeprowadzenia dowodów²⁹.

Umowa dowodowa może dotyczyć tylko stosunku prawnego powstałego z mocy umowy, co wyłącza tym samym jej zastosowanie w sprawach o roszczenia z czynów niedozwolonych. Zawarcie umowy dowodowej będzie mogło mieć miejsce zarówno przed rozpoczęciem procesu, np. już na etapie zawieraniu umowy, do której się odnosi, jak i w jego trakcie. W drugim przypadku warto jednak wskazać, iż objęcie umową dowodu uprzednio przeprowadzanego przed sądem przed zawarciem umowy nie pozbawi go mocy dowodowej, gdyż uważanie takiego dowodu za niebyły byłoby fikcją. Z uwagi na konieczność należytego udokumentowania treści umowy dowodowej powinna ona zostać zawarta na piśmie pod rygorem nieważności albo ustnie przed sądem, a, co równie ważne, nie powinna być zawierana pod warunkiem ani z zastrzeżeniem terminu.

---

²⁷ K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2010, s. 30.

²⁸ Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 106.

²⁹ R. Kulski, *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006, s. 290.

Ustawodawca przewidział również możliwość wielokrotnego zawierania umowy dowodowej pomiędzy tymi samymi stronami. W takiej sytuacji jeżeli kolejne wersje umowy nie będą wyraźnie uchylane, sąd zobowiązany będzie do oceny całokształtu sytuacji dowodowej, zaistniałej pomiędzy stronami danego procesu, w oparciu o analizę wszystkich zawartych dotychczas umów dowodowych. Należy przyjąć domniemanie, że późniejsza umowa dowodowa utrzymuje w mocy te postanowienia umowy wcześniejszej, które da się z nią pogodzić³⁰.

Wskutek zawarcia umowy dowodowej może dojść do sytuacji, gdy nie będzie można przeprowadzić dowodów, które miały posłużyć do wykazania określonych faktów, co spowoduje, że sąd będzie zmuszony do ustalenia w inny sposób, czy fakty te miały miejsce. Ustawodawca w uzasadnieniu wskazuje, że w takim przypadku sąd dokonuje tej oceny na podstawie twierdzeń stron co do faktów, biorąc pod uwagę całokształt okoliczności sprawy. Jeżeli będzie chodziło o rozmiar należnego świadczenia, sąd będzie mógł zastosować art. 322 k.p.c., zasądzając odpowiednią sumę według swej oceny, opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy³¹.

Zastosowanie umów dowodowych w postępowaniu może przyczynić się także do kwestionowania istnienia umowy, jej treści czy waloru prawnego. Zarzut bezskuteczności lub nieważności umowy dowodowej musi zostać podniesiony niezwłocznie po przedstawieniu umowy sądowi, a więc na posiedzeniu, na którym powołano się na tę umowę, a w przypadku powołania się na nią w piśmie procesowym – w następnym piśmie lub na najbliższym posiedzeniu. Zarzut spóźniony nie odniesie skutku.

W zakresie postępowania dowodowego oprócz wspomnianej już umowy dowodowej doszło także do ograniczenia przeprowadzenia dowodu z zeznań świadków. Z uwagi na czasochłonność przeprowadzania tego rodzaju dowodu i jednoczesny postulat szybkości postępowania, okoliczności faktyczne w postępowaniu gospodarczym powinny być wykazywane dowodami z dokumentów. Dowód z zeznań może więc zostać dopuszczony dopiero w momencie, gdy w sprawie pomimo przeprowadzenia innych środków dowodowych lub w wyniku ich braku pozostają niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy.

Prymat dowodów z dokumentów w postępowaniu gospodarczym jest także widoczny za sprawą przyjęcia, że czynność strony, a w szczególności oświadczenie woli lub wiedzy, z którym prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego, może być wykazana tylko dokumentem, w rozumieniu art. 77³ k.c. Na mocy tego przepisu dokumentem jest każdy nośnik informacji, który umożliwia zapoznanie z jej treścią, a więc możliwa jest każda postać (znaki graficzne, dźwiękowe)

³⁰ Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 107.

³¹ *Ibidem*.

oraz każdy możliwy nośnik (papier, plik elektroniczny w dowolnym formacie, np. pdf, mp3, doc), byleby spełniona została przesłanka utrwalenia treści dokumentu³². Na gruncie tego przepisu pojawia się swoisty obowiązek dokumentowania przez strony wszelkich czynności, z których mogą wynikać przyszłe roszczenia w postępowaniu gospodarczym³³.

5.3. Nakaz podjęcia próby polubownego rozwiązania sporu i szczególny charakter wyroku

Ustawodawca chcąc promować ideę polubownego załatwiania spraw jako kolejnego remedium na przyspieszenie postępowania i tym samym odciążenie sądów, postanowił nałożyć na strony niedopełniające obowiązku uprzedniego podjęcia próby załatwienia sprawy w sposób polubowny finansową dolegliwość. Na gruncie regulacji art. 458¹² k.p.c. strona taka może zostać obciążona sankcją w postaci obowiązku pokrycia kosztów procesu w całości lub w części, niezależnie od wyniku sprawy. Do nałożenia na stronę sankcji może dojść pod warunkiem, że strona zaniechała próby dobrowolnego rozwiązania sporu, uchyliła się od udziału w niej lub pomimo udziału pozostawała w złej wierze i tym samym przyczyniła się do zbędnego wytoczenia powództwa lub wadliwego określenia przedmiotu sprawy. Sposób motywowania stron do podejmowania prób pozasądowego rozstrzygnięcia sporów poprzez sankcję finansową nawiązuje do regulacji art. 103 k.p.c., zgodnie z którą podobną represję nakłada się na stronę działającą w postępowaniu w sposób niesumienny i niewłaściwy, jednakże w tym przypadku zwrot kosztów dotyczy wyłącznie tych kosztów, które zostały wywołane takim zachowaniem strony³⁴.

Ostatnią przywoływaną odrębnością postępowania gospodarczego będzie nadanie szczególnego charakteru wyrokowi sądu gospodarczego, wydanemu w pierwszej instancji, zasądzającemu świadczenie w pieniądzu lub rzeczach zamiennych. Wyrok taki jeszcze na etapie nieprawomocności, z uwagi na odesłanie do art. 492 § 1 i 2 k.p.c., podobnie jak nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym, stanowi z chwilą wydania tytuł zabezpieczenia. Wyrok taki jest wykonalny bez konieczności nadawania mu klauzuli wykonalności. Warto wskazać, że składając wniosek o dokonanie zabezpieczenia, powód jest zobowiązany wskazać sposób zabezpieczenia, a sąd może na wniosek pozwanego dokonać ograniczenia zabezpieczenia. Jako przyczynę wprowadzenia powyższego

---

³² R. Strugała, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 9, Warszawa 2019, art. 77³, Nb 2.

³³ T. Szanciło, [w:] T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–505*³⁹, wyd. 1, Warszawa 2019, art. 458¹¹, Nb 2.

³⁴ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński (red.), *op. cit.*, art. 458¹², Nb 1-2.

odesłania ustawodawca wskazuje „możliwość sprawniejszego zaspokojenia roszczeń, objętych wyrokiem w sprawie gospodarczej”³⁵.

6. Podsumowanie

Dokonując oceny powrotu do odrębnej regulacji postępowania w sprawach gospodarczych, nie sposób nie odnieść się do poprzednio obowiązującej w tym zakresie regulacji, która z perspektywy czasu nie przyniosła oczekiwanych skutków i spotkała się z wieloma nieprzychylnymi opiniami³⁶.

Kluczowym argumentem przemawiającym za ponownym wprowadzeniem odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych, jak przekonuje ustawodawca w uzasadnieniu do projektu ustawy, jest postulat szybkości postępowania. Choć nie jest to pierwsza tego typu próba usprawnienia postępowania, poprzednio nie udało się odpowiednio wyważyć proporcji pomiędzy zaostrzeniem formalizmów procesowych nałożonych na strony postępowania a jednoczesnym zachowaniem standardów gwarantujących im możliwość pełnego wykorzystania prawa do sądu. Zasadniczo można stwierdzić, że większość rozwiązań znanych już z poprzedniej regulacji nie budzi raczej wątpliwości, a odmienny rezultat ich stosowania może wynikać ze zmian, jakie dokonały się w polskim prawie procesowym od momentu zniesienia postępowania gospodarczego. Moim zdaniem najwięcej niepewności przynosi lakoniczna regulacja umowy dowodowej, która może spowodować, że przedsiębiorcy niepewni jej kształtu i skutków sporadycznie będą decydowali się na jej zawarcie. Warto zauważyć, biorąc pod uwagę pozostałe reguły w zakresie postępowania dowodowego, mające również charakter zawężający, iż może dojść do sytuacji, w której zawarcie umowy dowodowej będzie skutkowało brakiem wystarczających dowodów, potwierdzających zaistnienie określonych faktów. Tym samym rozstrzygnięcie sprawy będzie znacząco utrudnione w obliczu konieczności dokonania przez sąd oceny sprawy na podstawie całokształtu jej okoliczności.

Oprócz dążenia do zapewnienia szybkości postępowania można wskazać na inny pośredni skutek zmian dotyczących postępowania dowodowego w postępowaniu w sprawach gospodarczych, tym razem odnoszący się już do samego przedsiębiorcy i to w zakresie niezwiązanym immanentnie z samym postępowaniem sądowym. Wprowadzenie prymatu dowodu z dokumentu, przy prawie całkowitym wykluczeniu dowodu z zeznań świadków, niejako wymusza nowy standard staranności działań po stronie przedsiębiorców. Przejawem profesjonalizmu przedsiębiorcy staje się bowiem skrupulatne dokumentowanie istotnych faktów i okoliczności z założeniem, że może to stanowić w przyszłości

³⁵ Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 105.

³⁶ T. Wiśniewski, [w:] T. Wiśniewski (red.), *op. cit.*, s. 11-14.

gwarancję ochrony własnych interesów w ewentualnym postępowaniu sądowym. Na korzyść przedsiębiorców przemawia niewątpliwie szeroki zakres rozumienia formy dokumentowej, o czym była mowa w niniejszym opracowaniu, ponieważ dotyczy to nie tylko formy papierowej, ale również elektronicznej (e-mail, fax, sms).

Pozytywnie należałoby ocenić regulację niejako zmuszającą strony do podjęcia próby ugodowego załatwienia sprawy, poprzez nałożenie na stronę, która zaniechała próby polubownego rozwiązania sporu, uchylała się od niej, lub co prawda w niej uczestniczyła, lecz w złej wierze, sankcji w postaci obciążenia kosztami procesu, niezależnie od wyniku sprawy. Realna uciążliwość finansowa może stać się przyczynkiem do wyeliminowania sytuacji, w których powództwo jest wytaczane zbędnie lub w sposób wadliwy.

Podsumowując zawarte powyżej wnioski, należy wskazać, iż w istocie dopiero praktyka rozpoznawania przez sądy spraw gospodarczych przy zastosowaniu przepisów postępowania odrębnego zweryfikuje, czy postępowanie gospodarcze w obecnym kształcie, z wszystkimi odrębnościami i rygorami, okaże się skutecznym lekarstwem na problemy sądownictwa i umożliwi zapewnienie szybszego rozstrzygania spraw przez sądy gospodarcze.

Bibliografia

Źródła

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1145).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1460 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 723).
- Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 233, poz. 1381).
- Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r. poz. 1469 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 52 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1292).

Orzecznictwo

- Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 16 grudnia 2008 r., III CZP 102/08, LEX nr 469107.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2007 r., I CSK 435/06, LEX nr 223447.

Literatura

- Arkuszevska A., [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 2019.
- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, wyd. 10, Warszawa 2019.
- Gudowski J., [w:] T. Zembrzusiński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, Warszawa 2020.
- Kulski R., [w:] A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz do art. 425–729*, Warszawa 2020.
- Kulski R., *Odrębności postępowania w sprawach gospodarczych*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 21.
- Kulski R., *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006.
- Manowska M., *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2008.
- Piasecki K., *System dowodów i postępowania dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2010.
- Rutkowski D., [w:] O.M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz do niektórych przepisów*, Warszawa 2019, art. 4582.
- Strugała R., [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 9, Warszawa 2019.
- Szanciło T., [w:] T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, wyd. 1, Warszawa 2019.
- Wiśniewski T., [w:] T. Wiśniewski (red.), *Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców. System Prawa Handlowego. Tom 7*, wyd. 2, Warszawa 2013.

Internet

- Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 18 stycznia 2019 r. do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?documentId=779D442720DC9D95C125838B0034E398> [dostęp: 29.11.2019].
- Opinia Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców z dnia 28 marca 2019 r. do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?documentId=E817EF6C4B53E292C12583D000328AF9> [dostęp: 29.11.2019].
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3137> [dostęp: 22.11.2019].